

SMÅ GLEMTE TING – STORE FORVALTNINGSMÆSSIGE UDFORDRINGER

Mads Ravn, VejleMuseerne, Vejle¹

ABSTRACT: *Small things forgotten: Big heritage issues*

In this paper, I outline opportunities for gaining new knowledge about Norway's past by using metal detectors to recover important finds from plow soil. I argue that such finds are destroyed by present farming methods. However, if the finds were appropriately analyzed, they could contribute to a detailed understanding of prehistoric human activity. In this perspective, in-situ preservation may not be a useful term when discussing plow-soil finds. Additionally, detector finds often reveal rarely observed aspects of the past, for example, regarding dress and religion. With a unified policy, Norway could tap this new knowledge and develop a national research-oriented database, which would facilitate a better understanding of the potential of a site or threatened landscape, whether for research or administrative purposes. The lack of funds for processing incoming finds is a problem with which neighboring countries also struggle. This problem should be addressed with a unified policy and by including and educating volunteers. In this way, heritage management could include the public more than has been the case, a well-defined goal of the general heritage discussion and the Norwegian Directorate for Cultural Heritage.

“At the end of the listing, the appraiser made a final entry: ‘In small things forgotten, eight shillings sixpence’. In this he acknowledged things that he may have overlooked but that nevertheless had value’ (Deetz 1996: 4).

INTRODUKTION

Fund fra pløjejord kommer i disse årtier i hobetal ind til museerne. Fagfolk er i tvivl om, hvordan man skal håndtere problemet. Jeg skal i denne artikel diskutere arkæologiske fund fra pløjejord i Norge, især metalfund. Flere lande har forskellig tilgang til at håndtere tilvæksten af metalfund (Dobat 2013). På en bourdieusk skala fra fri til meget reguleret og fra liberal til professionel styring ligger Danmark og Storbritannien i den liberale ende. Her accepteres amatører, som hjælper fagfolkene med at redde fund, der alligevel pløjes i stykker; i Sverige er det forbudt at bruge metaldetektor. I Norge findes der ikke en samlet politik, hvorfor de forskellige fylkeskommuner og arkæologiske museer administrerer dette vanskelige tema på forskellig måde. Modsat i Sverige er det i Norge lovligt at bruge metaldetektor.

Denne artikel, og ikke mindst det afholdte seminar i Oslo i 2014, efterlyser en bred diskussion af dette

emne i alle dets aspekter, med håb om at man kan nå en samlet policy på dette område. Som landets største arkæologiske museum med ti fylker at administrere blev det Kulturhistorisk Museum ved Universitetet i Oslo (herefter KHM) ved Jes Martens og undertegnede², der tog initiativ til denne diskussion, måske fordi problemstillingen med fund, der kommer ind fra de ti fylker, her trænger sig allermost på. En rapport, museet udarbejdede i 2013, påviste, at tilvæksten af metalfund er omtrent fordoblet hvert år siden 2010.

På KHM tager man udgangspunkt i forvaltningspraksisser, som går 100 år tilbage (se Skre dette bind); disse praksisser medfører, at man tager alle fund ind; dermed ophober der sig en tilvækst, der er ufinansieret. Et væsentligt budskab i denne artikel er, at disse fund har et stort videnskabeligt potentiale, hvorfor en pragmatisk og samlet policy på området er bydende nødvendig. Holdningen i denne artikel er, at selvom problemet med tilvæksten af ufinansierede fund er stort, hjælper det ikke at stikke hovedet i busken og forbyde, at disse fund kommer ind. Det ville for det første gå imod den indsamlingstænkning, de arkæologiske museer er skabt på og har arbejdet efter de sidste 100 år. For det andet løser et eventuelt forbud ikke problemet med, at fund pløjes op. En oplæring af de frivillige er en mere konstruktiv vej frem forsknings- og forvaltningsmæssigt, fordi det redder vigtige fund med speciel informationsværdi, og formidlingsmæssigt,

1 Tidligere sektionsleder ved arkæologisk sektion, Kulturhistorisk Museum, Universitetet i Oslo frem til 2014. Den følgende artikel afspejler forfatterens, men ikke nødvendigvis hele Kulturhistorisk Museums holdning.

2 Især førstemanuensis Jes Martens takkes for at have lagt et meget stort arbejde her.

fordi det involverer lokalsamfundet på en bedre måde, der samtidig sikrer en bedre repræsentativ forståelse af fundenes udbredelse.

I den anden ekstreme ende findes kræfter, der på grund af fundenes tilsyneladende fravær af kontekst kategoriserer metalfund som løsfund uden kendt oprindelse, nærmest som illegale antikviteter, som ikke bør tages ind. Sidstnævnte position, som i hvert fald i Norge forekommer akademisk og uhåndterlig, kommer fra et meget lille mindretal. I mine øjne har den gruppe ikke forstået, at fundene er gjort i en kontekst, nemlig pløjejorden over stedet, de oprindeligt er blevet placeret i. Samme gruppe ønsker tilsyneladende, som med *Palmyratemplet* i Syrien, at se stiltiende på, at en fundgruppe ødelægges. Man har imidlertid en vigtig pointe med, at disse funds tilvækst til museerne ikke er finansieret og dermed indlemmes i museernes samlinger inden for de gældende budgetter.

ARGUMENTET

Argumentet her bliver, at man i Norge, også i højere grad end i Danmark, har mulighed for at skelne mellem detektorfund, der er gjort i indmark³ og udmark. Det er fund fra indmarken og især dem i pløjet mark, der er truede, og som bør indhentes, men man bør have en samlet politik på dette område – ikke som for KHM's og fylkernes ansvarsområdes vedkommende ti forskellige. Muligheder for en fælles politik på området vil til forskel fra praksis i Danmark, hvor der er fare for en uensartet repræsentativ forståelse af fundenes betydning og udsagnsværdi, sikre ikke bare bedre viden om fund og deres placering i tid og rum, men også en *samlet front* af forvaltere, der med større ret kan rette krav om ekstra finansiering til centraladministrationen. Med andre ord: Norsk *kulturminnevern* kan på længere sigt have gavn af en samlet politik på området, forvaltnings-, forsknings- og formidlingsmæssigt.

Mit forslag er, at fund fra udmark i sin helhed bør blive liggende in situ, hvis de ikke trues af anden aktivitet, medens fund fra indmarken, med erfaring fra Danmark, langsomt, men sikkert destrueres af almindelig dyrkning, såsom pløjning, brug af jordfræsere og gødskning. Imidlertid er der tilfælde, hvor også grøftning i udmark kan betyde, at det er relevant, at man enten overvåger denne aktivitet, og/eller at man går efter med detektor. Her kunne frivillige

være en resurse, hvis fylkeskommunen ikke selv kan overkomme opgaven, men især fund fra indmark bør indsamles med hjælp fra detektorbrugere. For hverken i Danmark eller Norge har myndighederne lovhjemmel til at udgrave på steder, der 'blot' er truede af almindeligt jordbrug. Det juridiske grundlag for fredning er bedre i Norge end i Danmark, men i pløjet mark virker en fredning ikke, fordi den ikke beskytter mod dyrkning. Med andre ord: Der kræves konstruktive løsninger, der er pragmatiske og imødekommende over for en befolkning, der er medejer, og som udgangspunkt er interesseret i at redde fortidens oversete genstande. På nuværende tidspunkt findes der ikke en unik kompetence i nogle af institutionerne i Norge, men KHM er nok den institution, der længst har haft udfordringen tæt inde på livet, fordi oplandet består af ti fylker. Derfor bør man i processen mod en samlet politik på området allerede i studietiden påtænke at indføre en samlet problematisering og skoling i, hvordan man håndterer sådanne fund i fremtiden, som man er påbegyndt på NTNU.

EN BEDRE MODEL OG NOGLE FEJLAGTIGE FORMODNINGER

Mit udgangspunkt for denne artikel er seks års arbejde i universitetsmuseumssektoren i Norge samt før dette 20 års arbejde i dansk arkæologi i universitets- og museumssektoren. Det komparative erfaringsgrundlag for at vurdere metalfunds ødelæggelse i pløjemarken de sidste 30 år i Danmark er, at vi har en kort frist til at indhente de vigtigste fund, som om 20 år ellers vil være helt ødelagte af dyrkning (Henriksen dette bind; Martens dette bind). Derfor er det des vigtigere, at den norske fortidsmindeforvaltning snarest samler sig om en gennemsigtig og tydelig policy.

Jeg skal i dette bidrag pege på en samarbejdsmodel, der er inspireret af den danske, men også af den slesvigske; den model skal ses som den hidtil bedste løsning inden for lovens og statsbudgettets nuværende rammer med henblik på at redde fundene i pløjejorden.

Modellen, som er skitseret nærmere i denne antologi af andre, fremmer i korthed en oplæring af betroede frivillige metaldetektorfolk som det ideelle. Ved en konstruktiv dialog med disse dygtige folk er det mit argument, at vi kommer længere end med forbud. Jeg går dermed imod en nyligt publiceret artikel i *Norwegian Archaeological Review* (NAR), (2014) af Josephine Munch Rasmussen, hvis fokus er på hensigtsmæssigheden af brugen af frivillige (Rasmussen 2014; modsvar Ravn 2014b med flere). Da denne artikel tilsyneladende tegner en modpol til min holdning og indeholder påstande om gængs praksis på

3 Begrebet indmark (NORSK: innmark) kendes kun blandt fagfolk i Danmark, og ordet er her brugt i den betydning, det sædvanligvis bruges i Norge og Sverige; det vil sige, indmark betyder: dyrket mark eller på anden måde intensivt udnyttede arealer.

KHM som jeg er uenig i, skal jeg kort præsentere de modpointer, der forhåbentlig klargør, at brug af frivillige ikke er et problem, men en resurse.

Den vigtigste pointe, jeg skal fremme her, er, at Rasmussen indtil nu ikke har identificeret et omfattende problem med brug af metaldetektorer i Norge, hvorfor der endnu er tid til at implementere en mere pragmatisk model. Jeg bygger dette udsagn på det faktum, at hun har baseret sin undersøgelse på 19 personer. Hvad hun demonstrerer, og som ikke er nyt, er, at der findes gråzoner, hvor især detektorfolkene og museumsfolks oplevelser af, hvad der er rigtig praksis, flyder. Som jeg ser det, ligger problemet imidlertid i forvaltningens uensartede praksisser med at håndtere de indkomne fund. Studiet er derfor ikke et signifikant bevis på, at der findes et omfattende problem i Norge med brug af detektorfolk. I mine øjne bygger Rasmussen sin artikel på flere formodninger og påstande, der ikke er grundlag for at bevise.

Fejlagtige påstande om praksis i forvaltningen i Norge:

Den første er den, at *in situ*-bevaring altid er bedst. Denne formodning modbevises i disse år ganske omfattende, hvor landbruget ved systematisk pløjning med større og større maskiner ødelægger underliggende strukturer og ikke mindst de fund, der kommer op i pløjjordlaget (Henriksen dette bind; Martens dette bind). Her kan *in situ*-bevaring ikke være en løsning, hvis målet er at bevare kulturarven, medmindre man kan forbyde pløjning på visse områder. Dyrkning af marken og brug af gødning nedslider de genstande, vi ellers ikke finder ved på vanlig vis at snitte stolpehuller og gruber under markens overflade. Disse fund giver os tilmed stor indsigt i andre aspekter af fortidens liv. Derfor er den bedste løsning at indsamle disse fund på systematisk vis med hjælp fra fagfolk og dygtige amatører. Så længe der ikke findes finansiering til at ansætte flere fagfolk, kan dygtige frivillige være en løsning. Problemet her bliver den stigende tilvækst på museerne, som er vanskelig at håndtere, et problem, jeg vil vende tilbage til nedenfor.

Den anden påstand er den, at hvis museer modtager disse fund, er det ulovligt. Museet er forpligtet til at tage løse kulturminde fra før 1537 ind i sin samling. Det fremgår af kulturminnelovens § 9, § 10, § 12, § 13 og § 14. Det er ej heller ulovligt at gå med metaldetektor i Norge. Desuden er det i Norge, modsat i Danmark, lovligt at færdes alle steder i naturen. Den såkaldte *allemannsrett*, som blev vedtaget ved lov i 1957, tillader alle at gå, hvor de vil; medmindre et område fredes, kan ingen lov stoppe brugen af metaldetektor. Det er derfor fejlagtigt, hvis Rasmussen kaster tvivl på de institutioner, der fuldt lovligt modtager fund,

som de har gjort, siden museumstanken opstod, og endnu værre, hvis der kastes dårligt lys på individer, der indleverer fund. Hvis det er tilfældet, må det bero på en ideologisk, ikke saglig, vurdering af, at man gør noget forkert, hvis man ikke overvåger folk.

Den tredje påstand er Rasmussens opfattelse, at fund fra pløjjordlaget ikke skulle have nogen videnskabelig værdi, fordi de er kontekstløse. Fundene har kontekst, hvis de indleveres på retmæssig vis med den baggrundsinformation, der kræves fra museets side. Hvis fundene måles ind med GPS, er de at betragte som ganske betydelige *in situ*-fund (Dobat 2013 og dette bind). På denne måde er kundskaben om centralpladser, kongsgårde, handelspladser, men også hårmode, religion og tøjmode i jernalderen eksploderet de sidste 30 år i Danmark (Petersen 2005 og dette bind). Hvis man kan måle ny viden kvantitativt, må det være på bøgerne *Danmarks Oldtid*. I 1960 havde Brøndsteds bog *Danmarks Oldtid* om jernalderen 444 sider (Martens dette bind, fig. 1); 40 år senere har samme periode 1.227 sider (Jensen 2003; 2004), en 200 procents stigning. Frivillige detektorfolk og en liberal politik på området har her udgjort forskellen mellem Norge og Danmark, og den ellers fundtomme periode mellem 400-600 efter Kristus, der før fortolkedes som en udvandringsperiode med sult og pest, er nu blevet en rig periode på grund af en ny kildekategori. Lur mig, om ikke der i Norge ville blive fundet tilsvarende metalrige kongsgårde og handelspladser, hvis man havde haft den samme politik på området, hvilket systematisk detektorsøgning ved Gokstad i øvrigt synes at bevise (Bill og Rødsrud 2013). Hvis fund indleveres korrekt, giver disse lokaliteter i *Askeladden* anledning til, at myndighederne kan komme tidligere ind i planprocessen for at gøre indsigelser mod byggeprojekter uden de store forundersøgelser (NO: *registreringer*). Dermed kan forvaltningen med et bedre grundlagsmateriale spare penge. Da dele af Norge er pløjet mindst lige så intensivt som Danmark, ligger der et stort potentiale i en konstruktiv politik på dette område forvaltnings- og forskningsmæssigt.

Den fjerde påstand er den, at vi som fagfolk ejer fortidsminderne. Vi forvalter dem. Vi kan derfor ikke forbyde ikkeakademiske personer at have en mening og en brug af fortidsminder inden for lovens rammer. Vi kan vejlede, samarbejde og forbyde dem at bryde loven. At inkludere befolkningen og at få en stærkere folkelig opbakning til arkæologien er med erfaring fra seks år den største udfordring, jeg ser for arkæologien og forvaltningen i almindelighed i Norge, og en klar målsætning hos *Riksantikvaren* i særdeleshed. Denne målsætnings oprindelse kan nok spores i en kritik, der udspringer af postmoderne diskurser om, hvem der

ejer fortiden, og ulemper ved at kontrollere fortiden (Skeates 2000: 55; Hodder 2011); her fremgår det, at en elitær holdning til vores fortidsminder især synes at dukke op i positivistiske og politisk elitære kredse, som klynger sig til en:

“[...] descriptive, definition of the ‘archaeological heritage’; despite (or perhaps because of) the fact that they actively dominate the re-evaluation and re-use of it in the present” (se også Skeates 2000: 9-10).

Sådan en forståelse af fortiden ignorerer, at:

“[...] archaeologists can no longer assume that material remains of the past are theirs to control. Instead, they must learn more about the need for cultural sensitivity, consultation, collaboration and compromise in dealing with other interest groups” (Warren 1989: 21-22).

“And, in particular, they must encourage the active involvement of local people with the culturally valuable material remains among which they live” (Skeates 2000: 7).

Sidstnævnte er en klar målsætning for *Riksantikvaren*. For arkæologerne ejer ikke fortiden. Det gør det norske folk. Det er med deres gode vilje, at vores forvaltning opretholdes.

Rasmussen anklager tilsyneladende i sin artikel Kulturhistorisk Museum for at gå for langt for at opretholde et godt image og forhold til en finder:

“... [a volunteer] then states that he has decided to remove a YouTube video showing how he found the gold ring, because the receiving museum (KHM) had found his reaction to the find to be inappropriate and had called him and asked him to take it off the internet. Removing the incriminating video contributes to maintain the image of an honest find (and of the finder as a role model for others). In this example the museum went to extraordinary lengths to ensure that the detectorist appears appropriate, that is, both the museum and the detectorist himself contributed to revising his presentation to fit the image of the conscientious heritage rescuer” (Rasmussen 2014: 17-18).

Det er usædvanligt at anklage en hel institution med navn for noget forkert på grundlag af én iagttagelse, der i øvrigt er misforstået. Sidstnævnte underbygges ved, at fundet er indført i den omtalte tilvækstprotokol på

KHM i april 2012. Således beder museet finderen om at fjerne videoen, *efter* at fundet er indleveret på museet; det er med andre ord ikke for at skjule en illegitim handling, men fordi handlingen, der var illustreret på film, ikke stemte med den observerede virkelighed. Med andre ord: Fundet havde været i museets eje i flere måneder, da man bliver opmærksom på videoen, der skildrer en ulovlig handling. Der var ikke tale om en ulovlig handling, men om fiktion. Denne fejl bad man finderen om at fjerne. Kronologien passer simpelthen ikke, og museets motiv er fejlfortolket på et forkert grundlag. Inden for filosofisk logik kaldes sådanne fejlslutninger *association fallacies*, eller *guilty by association*, og er et eksempel på en fejlslutning, hvor man gør personer skyldige ved deres nærvær i tid og rum; sådan en logik hører ikke hjemme i videnskabelige tekster.

I lyset af det ovenstående er det vanskeligt, at hun ikke leverer evidens for, at:

- Heritage management practices ‘self-exoneration’ (Rasmussen 2014: 19) in any form.
- Heritage management conceals ‘crime for the purpose of obtaining archaeological objects’ (Rasmussen 2014: 20).
- ‘... practice is at odds with the current legal framework’ (Rasmussen 2014: 20).
- This ‘resemble[s] the definitions on receiving and laundering the proceeds of criminal acts’ (Rasmussen 2014: 20).

AFSLUTNING

Det er klart, at en liberal holdning til tilvækst af metalfund giver forvaltningen store administrative udfordringer, fordi antallet af tilvækstfund de senere år er steget med 40-50 procent årligt (Ravn 2014a). Der er ikke midler til at konservere eller katalogisere disse fund. Der er ingen enkel løsning på dette problem, kun den, at et forbud ikke løser problemet. Generelt kan svarene opsummeres under følgende overskrifter:

- Fundene ligger bedre i museets midlertidige magasiner end på en pløjemark.
- Forvaltningen må gennem videnskabelige strategier prioritere, hvilke fund der skal inkluderes i samlingen (Ravn 2013; Ravn 2014a; Ravn 2014b).
- Fund, der skal inkluderes, må prioriteres internt, således at de, der trænger til konservering, prioriteres over dem, der er relativt stabile.

- Forvaltningen må gennemarbejde og koordinere strategiske indsamlingsstrategier, der er baseret på deres forskningsstrategier.
- Sammen, ikke splittet kan forvaltningen arbejde for en ekstra bevilling.

Hvad angår metalfund, må fokus ligge på deres redning og forskningspotentiale. Fundene er ikke uden kontekst, og en systematisk policy på området vil kunne hjælpe forvaltningen med en helhedsløsning.

TA'-MED-HJEM-BESKED OG KONKLUSION

Budskabet her bliver, at man i Norge, også i højere grad end i Danmark, har mulighed for at skelne mellem detektorfund, der er gjort i indmark og udmark. Det er fund i indmark og især dem i pløjet mark, der er truede, og som bør indhentes, men man bør have en samlet politik på dette område.

En løsning på udfordringen med at håndtere en øget tilvækst er skitseret ovenfor, men en national strategi er påkrævet. De første tiltag er taget af KHM ved:

- at afholde et seminar (2014)
- at udgive en publikation om temaet
- at KHM har påbegyndt en kassationspolitik
- at differentiere mellem funds betydning på et fagligt grundlag.

Deetz' pointe i hans grundbog for arkæologistuderende fra 1977, hvor han minder os om, at selv små oversete fund har vigtig videnskabelig udsagnsværdi, er stadig gældende. Vi må ikke lade os mislede af enkelte uheldige situationer, hvor metaldetektorfund er blevet håndteret forkert, men opretholde en positiv dialog med detektorsøgerne, således at vi får indhentet flest mulige fund, inden de forsvinder for evigheden. Hvis ikke vi gør noget, er det at sammenligne med at rive sider ud af et gammelt manuskript: Vigtig viden forsvinder. Hvis ikke den norske forvaltning lander på en samlet politik på dette område, risikerer man at kunne sammenlignes med de karakterer, der i *Umberto Ecos* roman *Rosens navn* ophidset diskuterede, om Jesus ejede en pengepung, mens klosteret var ved at falde fra hinanden i intriger og drab. Som i *Rosens navn* er temaet også her, at kundskab og handling bør besejre udokumenterede påstande og forældede systemer (Ravn 2013).

REFERENCER

Bill, Jan og Christian L. Rødsrud 2013. "En ny markeds- og produktionsplass ved Gokstad i Vestfold". *Nicolay*

nr. 120, 2013: 5-12.

Brøndsted, Johannes 1960. *Danmarks Oldtid. Jernalderen*. København: Gyldendal.

Deetz, James 1996 [1977]. *In Small Things Forgotten. An Archaeology of Early American Life*. New York: Random House.

Dobat, Andres 2013. "Between Rescue and Research: An Evaluation after Thirty Years of Liberal Metal Detecting in Archaeological Research and Heritage Practice in Denmark". *Journal of European Archaeology* 16/4: 704-725.

Hodder, Ian 2011. *Çatalhöyük: The Leopard's Tale. Revealing the Mysteries of Turkey's Ancient 'Town'*. New York: Thames and Hudson.

Jensen, Jørgen 2003. *Danmarks Oldtid. Ældre Jernalder 500 f.Kr.-400 e.Kr.* København: Gyldendal-Nordisk Forlag A/S.

Jensen, Jørgen 2004. *Danmarks Oldtid. Yngre Jernalder og Vikingetid 400-1050 e.Kr.* Copenhagen: Gyldendal-Nordisk forlag A/S.

Petersen, Peter Vang 2005. "Odins fugle, valkyrier og bersærker". Torsten Capelle og Christian Fischer (red.). *Ragnarok. Odins Verden: 57-86*. Silkeborg: Silkeborg Museum.

Rasmussen, Josephine Munch 2014. "Securing Cultural Heritage Objects and Fencing Stolen Goods? A Case Study on Museums and Metal Detecting in Norway". *Norwegian Archaeological Review* 47/1: 1-25.

Ravn, Mads 2013. "It's about Knowledge not Systems: a Contribution to a Complex Discussion of Good, Bad and Ugly Production of Archaeological Knowledge in Europe". *World Archaeology* 45/4: 642-652.

Ravn, Mads 2014a. "Detektorfund i Norge – en overset fundkategori" (05.11.2015) *Oslo Universitet*. Hentet fra: http://www.khm.uio.no/tema/fagomradene/arkeologi/plovejord-som-kontekst/02_mads-ravn_tilvekstproblematikk-ved-khm.pdf

Ravn, Mads 2014b. "In Defense of Small Things Forgotten". *Norwegian Archaeological Review* 47/2: 205-209.

Skeates, Robin 2000. *Debating the Archaeological Heritage*. London: Duckworth.

Warren, Karen J. 1989. "A Philosophical Perspective on the Ethics and Resolution of Cultural Property Issues". P. Mauch Messinger (red.). *The Ethics of Collecting Cultural Property: Whose Culture? Whose Property?*: 1-25. New Mexico: University of New Mexico Press.